

Η συμβολή των Τοπικών Θεματικών Δικτύων Π.Ε. των Διευθύνσεων Α/θμιας και Β/θμιας Εκπαίδευσης Γ' Αθήνας με θέμα τους «Σχολικούς Κήπους» στην απόκτηση γνώσεων και στην ανάδειξη συνεργασιών μεταξύ εκπαιδευτικών και μαθητών

Ελένη Νιάρχου¹, Ιωάννα Ντίνου²

1. Υπεύθυνη Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης Π.Ε. Γ' Αθήνας
elniarchou@gmail.com
2. Υπεύθυνη Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης Δ.Ε. Γ' Αθήνας
iodinou@gmail.com

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Η ίδρυση των τοπικών θεματικών δικτύων Π.Ε. για τους σχολικούς κήπους από τις Διευθύνσεις Α/θμιας και Β/θμιας Γ' Αθήνας: «Ο σχολικός κήπος των χρωμάτων και των αρωμάτων» (Α/θμια) και «Σχολικοί λαχανόκηποι: Καλλιεργώ μέρος της τροφής μου» (Β/θμια) έχει στόχο τον γόνιμο προβληματισμό και την ανταλλαγή ιδεών και εμπειριών ανάμεσα στους μαθητές και τους εκπαιδευτικούς σχετικά με τους τρόπους και τις πρακτικές που συνδέονται με τις αειφορικές λειτουργίες του σχολικού κήπου (παιδαγωγική, περιβαλλοντική και κοινωνική). Επίσης να έρθουν σε επαφή σχολεία, εκπαιδευτικοί και μαθητές από τις δύο Δ/σεις, να ανταλλάξουν πληροφορίες και να συντονίσουν τη δικτύωση των σχολείων, των εκπαιδευτικών, των μαθητών αλλά και των υπόλοιπων εμπλεκόμενων ομάδων με γνώμονα την οργανωμένη επιστημονική, διδακτική και παιδαγωγική προσέγγιση του θέματος. Σκοπός της παρούσας εισήγησης είναι να παρουσιαστούν οι δράσεις, οι επιμορφωτικές συναντήσεις των εκπαιδευτικών, οι «καλές πρακτικές» που αναπτύχθηκαν (π.χ. σποροφυλάκεια), οι αδελφοποιήσεις, οι παρεμβάσεις και οι συνεργασίες που έχουν δημιουργηθεί στο πλαίσιο των συνεργασιών μεταξύ εκπαιδευτικών και μαθητών σχολείων της Α/θμιας με σχολεία της Β/θμιας ως εμπειρίες ανάπτυξης και λειτουργίας ενός θεματικού δικτύου Π.Ε. Επίσης να αναδειχθεί η συνεργασία των Υπευθύνων Περιβαλλοντικής δύο Διευθύνσεων ως προς τον συντονισμό των προαναφερθέντων, με άξονα την ενθάρρυνση της δικτύωσης και της ενεργής συμμετοχής των μαθητών καθώς και την αξιολόγηση της συμμετοχής και επικοινωνίας των σχολείων μελών των δικτύων.

ΘΕΜΑΤΙΚΗ ΕΝΟΤΗΤΑ: Δίκτυα ΠΕ

ΛΕΞΕΙΣ ΚΛΕΙΔΙΑ: Τοπικό Θεματικό Δίκτυο, Σχολικός κήπος, δικτύωση σχολείων, συνεργασία, αειφορική διαχείριση φυσικών πόρων, ανάπτυξη γνώσεων και δεξιοτήτων.

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Στη διακήρυξη της Τιφλίδας υπάρχει η προτροπή προς τα κράτη- μέλη, προκειμένου να ενσωματωθεί η Περιβαλλοντική Εκ/ση στα εθνικά εκπαιδευτικά συστήματα, να υιοθετήσουν μέτρα που ευνοούν την ανταλλαγή των πληροφοριών μεταξύ των εθνικών οργανισμών παιδαγωγικής έρευνας καθώς και την ευρεία διάδοση των αποτελεσμάτων των ερευνών και την αξιολόγησή τους στο χώρο της Εκπαίδευσης (Φλογαΐτη 1993). Μεταξύ των στρατηγικών που προτείνει η UNESCO, σύμφωνα με την δεκαετία 2005-2014, περιλαμβάνονται η ανάπτυξη συνεργασιών και δικτύων, η ανάπτυξη ικανοτήτων και η κατάρτιση, η έρευνα, η καινοτομία και οι τεχνολογίες πληροφόρησης (UNESCO 2005). Οι Υπεύθυνοι Περιβαλλοντικής εκπαίδευσης στο πλαίσιο της διαρκούς στήριξης των εκπαιδευτικών και του έργου τους για την προώθηση της γνώσης για το περιβάλλον και την αειφορία, την ευαισθητοποίηση πάνω σε περιβαλλοντικά ζητήματα, τη δημιουργία θεμελίων για τη διαμόρφωση των μαθητών σε ενεργούς πολίτες έχουν την δυνατότητα ίδρυσης Θεματικών Δικτύων σε τοπικό, περιφερειακό, εθνικό ή διεθνές επίπεδο (ΥΠΕΠΘ, 2003,05). Τα Θεματικά Δίκτυα «παρέχουν τα μέσα στις περιβαλλοντικές ομάδες των σχολείων που εντάσσονται σε αυτά, ώστε να εμβαθύνουν στα περιβαλλοντικά θέματα και να προσεγγίσουν τόσο τους ειδικότερους στόχους του κάθε δικτύου, όσο και τους γενικούς στόχους της Π.Ε.» (Σμπαρούνης 2007). Βασικός στόχος της λειτουργίας ενός Δικτύου είναι «να δώσει τη δυνατότητα σε ένα σύνολο μαθητικών ομάδων από διαφορετικές περιοχές να εργαστούν πάνω σε μια κοινή θεματική ενότητα με στόχο να επικοινωνήσουν, να ανταλλάξουν τις εμπειρίες τους, να δώσουν ιδέες και να υποστηρίξουν η μία την άλλη, να βρουν κοινές μεθόδους προσέγγισης, να διατηρήσουν τη διαφορετικότητα και την ποικιλομορφία τους, να αναδείξουν τα κοινά ζητήματα, να εντοπίσουν τις διαφορές, να νιώσουν ενδυνάμωση μέσα από τη συμμετοχή σε κάτι κοινό, να συνεργαστούν στην ανάπτυξη δράσεων σε τοπικό, εθνικό ή διεθνές επίπεδο» (Τσαλίκη 2005, 649).

Γιατί να δημιουργήσουμε το δικό μας δίκτυο με θέμα τον σχολικό κήπο;

Τα θεματικά δίκτυα Περιβαλλοντικής Εκπ/σης αποτελούνται από σχολικές μονάδες που υλοποιούν προγράμματα με την ίδια θεματολογία, έχουν κοινό συντονιστή και κάποιες κοινές δραστηριότητες. (Φράγκου Ε. 2005)

Για την οργανωμένη επιστημονική και παιδαγωγική υποστήριξη των προγραμμάτων Π.Ε. των σχολείων, τη δημιουργία εκπαιδευτικού υλικού, τη στήριξη στην επιμόρφωση των συμμετεχόντων εκπαιδευτικών, την ανάπτυξη ενός γόνιμου διαλόγου για ανταλλαγή πληροφοριών και απόψεων πάνω στο ίδιο θέμα μεταξύ ειδικών επιστημόνων, εκπαιδευτικών, εκπροσώπων της τοπικής αυτοδιοίκησης και μαθητών έχουν δημιουργηθεί πολλά Δίκτυα Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης με ποικιλία θεμάτων (Ταμουτσέλη Κ.2003)

Στην πράξη, ο σχολικός κήπος κάθε άλλο παρά νέα εκπαιδευτική πρωτοβουλία είναι, αφού σε πολλές αναπτυγμένες χώρες χρησιμοποιείται από τα μέσα του 19^{ου} αιώνα. Αφενός στις αγροτικές περιοχές λειτούργησε ως μέσο περαιτέρω εξοικείωσης των μαθητών με αγροτικές εργασίες και αφετέρου στις αστικές περιοχές χρησίμευσε ως τρόπος σύνδεσης του σχολείου με την κοινωνία και της βελτίωσης της φυσικής κατάστασης και της υγείας των μαθητών. Σήμερα ο σχολικός κήπος συμβάλλει στη βιωματική μάθηση, καθιστώντας τους μαθητές υπεύθυνους για τις πράξεις τους, και συνδέει το σχολείο με την κοινωνία. Στις αρχές του 19^{ου} αιώνα αναπτύχθηκαν οι Λαχανόκηποι της ανακούφισης (για ηθική και ψυχολογική υποστήριξη των ανθρώπων) και κατά τους Α' και Β' παγκόσμιους

πολέμους δημιουργήθηκαν οι Κήποι της Νίκης (πατριωτικό αίσθημα σε έξαρση) ενώ τη Δεκαετία του '70 εμφανίστηκε η Αστική Γεωργία σαν κίνημα πόλης (ελεύθεροι χώροι, αναψυχή - επανασύνδεση με τη φύση. (Σταμάτης Λ. Σεκλιζιώτης - Γεωπόνος (ΑΠΘ) – Αρχιτέκτονας Τοπίου (PhD))

Σκοπός της ίδρυσης των Τοπικών Θεματικών Δικτύων της Α/θμιας και Β/θμιας Εκπαίδευσης Γ' Αθήνας.

Η Γ' Διεύθυνση είναι μια από τις μεγαλύτερες Διευθύνσεις της Αττικής, περιλαμβάνει 8 Δήμους διαφορετικής κοινωνικοοικονομικής αλλά και χωροταξικής κατανομής. Υπάρχουν Σχολεία που περιβάλλονται από ελάχιστο έως και λιγοστό αστικό πράσινο (π.χ. τα Σχολεία του Δήμου Περιστερίου) και άλλα που είναι περιτριγυρισμένα από πυκνό αστικό πράσινο (π.χ. τα Σχολεία του Δήμου Χαϊδαρίου). Επίσης θα πρέπει να αναφερθεί ότι η ίδρυση των Τοπικών Θεματικών Δικτύων (ΤΘΔ) έγινε εν μέσω της οικονομικής κρίσης και είχε ως σκοπό να ενημερώσει τους μαθητές για τη δυνατότητα που παρέχει η γη στην παραγωγή της τροφής και παράλληλα να λειτουργήσει ως πεδίο για γόνιμο προβληματισμό και ανταλλαγή ιδεών ανάμεσα στους μαθητές και στους εκπαιδευτικούς σχετικά με τρόπους και πρακτικές που συνδέονται με τη δημιουργία αστικών λαχανόκηπων και σχολικών κήπων (αρ. πρωτ. 3289-14/05/2013- Α/θμια Δ/νση Γ' Αθήνας / αρ. πρωτ. 16545-4/12/2012 – Β/θμια Δ/νση Γ' Αθήνας). Η θεματική των Δικτύων είναι πρόσφορη για διεπιστημονική θεώρηση που επιτρέπει την μελέτη των σχέσεων και των αλληλεπιδράσεων ανάμεσα στις πολλαπλές όψεις του περιβάλλοντος, κοινωνικού, φυσικού, οικονομικού και πολιτιστικού. Στο τρίτο έτος λειτουργίας των ΤΘΔ θα ήταν παράλειψη να μην αναφέρουμε τη δημιουργική αξιοποίηση και την έμπνευση των εκπαιδευτικών για ανάπτυξη σχολικών κήπων σε οποιοδήποτε διαθέσιμο χώρο του σχολείου και με οποιαδήποτε μορφή (παρτέρια, γλάστρες), ζαρντινιέρες, μέσα κι έξω από την τάξη κλπ.

Στόχοι των Δικτύων

Στόχοι των δικτύων για τους σχολικούς κήπους από τις Διευθύνσεις Α/θμιας και Β/θμιας Γ' Αθήνας: «**Ο σχολικός κήπος των χρωμάτων και των αρωμάτων**» (Α/θμια) και «**Σχολικοί λαχανόκηποι: Καλλιεργώ μέρος της τροφής μου**» (Β/θμια) είναι η διαμόρφωση συνειδητοποιημένων μαθητών και εκπαιδευτικών οι οποίοι θα μπορούν:

- Να γνωρίσουν τα φυτά της ελληνικής χλωρίδας με έμφαση σε αυτά που ευδοκίμουν στον τόπο τους και να αποκτήσουν στάσεις για την προστασία της βιοποικιλότητας
- Να σέβονται τα φυτά, την τροφή και το περιβάλλον και να διδαχθούν την περιβαλλοντική, διατροφική και οικονομική αξία καλλιέργειας τοπικών προϊόντων
- Να καλλιεργήσουν στην εκπαιδευτική κοινότητα μια νέα κουλτούρα για τη βιωματική μάθηση στους σχολικούς κήπους
- Να αποκτήσουν κριτήρια για τις επιλογές φυτεύσεων
- Να στηρίζουν μεθόδους παραγωγής, εμπορίας και διανομής τροφίμων, οι οποίες λειτουργούν σε αρμονία με τη φύση και τον άνθρωπο.
- Να αντιληφθούν ότι η ποιότητα της τροφής που καταναλώνουν είναι πολλές φορές προϊόν εντατικής καλλιέργειας, εξαρτώμενη όλο και περισσότερο από πάσης φύσης εισροές και

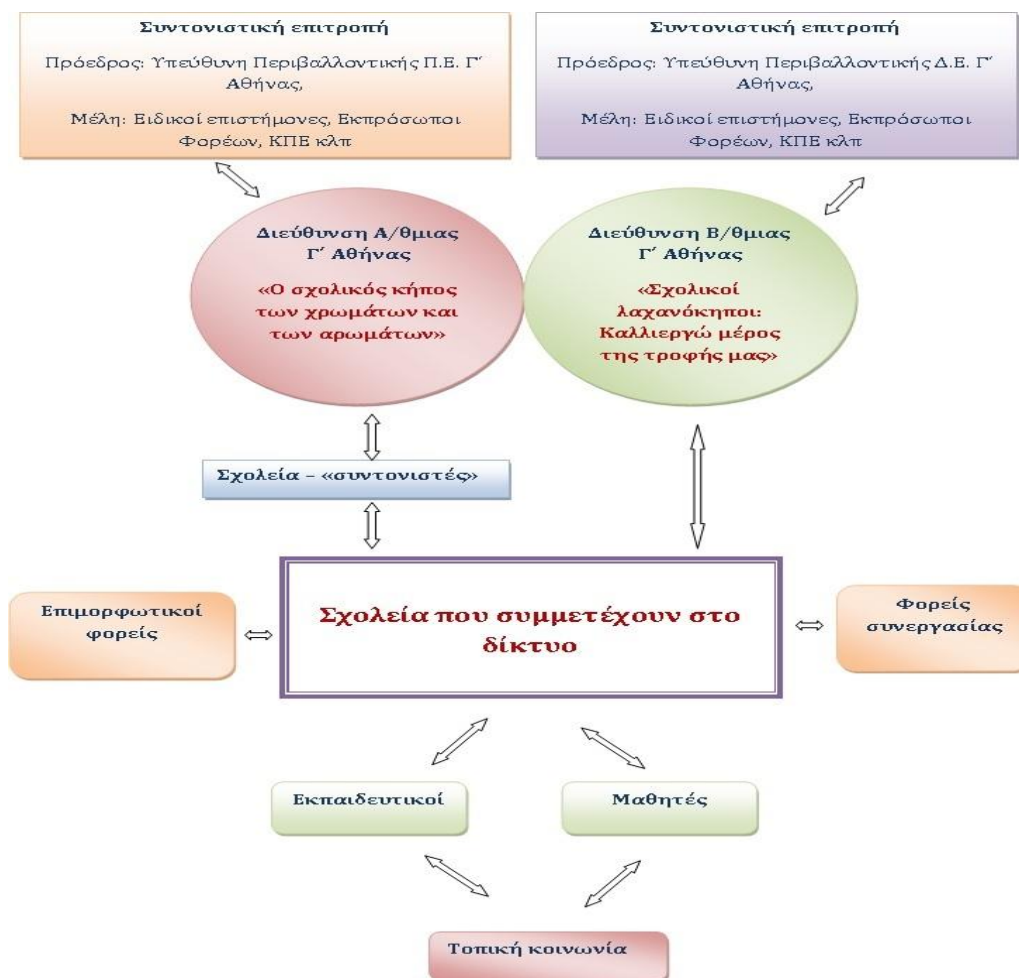
- Να παράγουν οι ίδιοι την τροφή τους, που σύμφωνα με τον Ιπποκράτη είναι το φάρμακο του ανθρώπου
- Να στηρίζουν μεθόδους παραγωγής, εμπορίας και διανομής τροφίμων, οι οποίες λειτουργούν σε αρμονία με την φύση και τον άνθρωπο.

Επίσης στόχοι των δικτύων είναι:

- Να παραχθεί εκπαιδευτικό και άλλο υλικό σε μορφή έντυπη ή ηλεκτρονική
- Να γίνει πληροφόρηση της τοπικής κοινωνίας για θέματα Αστικής Αυτάρκειας και για τα αποτελέσματα των δράσεων του Σχολείου
- Να γίνει αξιολόγηση και δημοσιοποίηση των δράσεων του δικτύου στην εκπαιδευτική κοινότητα.

Οι “**σχολικοί κήποι**” των ΤΘΔ, περιλαμβάνουν λαχανικά, αρωματικά φυτά και δέντρα της μεσογειακής χλωρίδας, με έμφαση στη χρήση σπόρων από τοπικές ποικιλίες, ενδημικών φυτών και τη μεσογειακή χλωρίδα. Δημιουργούνται στην αυλή του σχολείου ή σε γειτονικό ελεύθερο χώρο που παραχωρούν οι Δήμοι κατόπιν δικής μας παρέμβασης με στόχο να ενδυναμωθεί η συνεργασία των τοπικών κοινοτήτων, του Δήμου και του σχολείου. Σε μικρούς κήπους, που δεν διαθέτουν επαρκή χώρο για φύτευση απευθείας στο έδαφος, αναπτύσσεται ο λαχανόκηπος σε χώρο που διαμορφώνεται στο σχολείο και χρησιμοποιούνται ζαρντινιέρες, μεγάλες γλάστρες κλπ. Παράλληλα λειτουργεί, όπου υπάρχει η δυνατότητα, και **κομποστοποιητής**.

Δομή των δικτύων

Διάγραμμα 1

Συμμετοχές - Συντονιστική επιτροπή

Τα δίκτυα συντονίζονται από τις Υπεύθυνες Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης Α/θμιας και Β/θμιας αντίστοιχα συμμετέχουν σε αυτό εκπαιδευτικοί φορείς όπως τα σχολεία της Διεύθυνσης Π.Ε και Δ.Ε. Γ' Αθήνας, τα Κέντρα Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης της Περιφέρειας Αττικής, το Γεωπονικό Πανεπιστήμιο, ο Βοτανικός Κήπος Διομήδους, ο ΑΣΔΑ, και άλλοι φορείς που δραστηριοποιούνται σε αυτόν τον τομέα.

Υλοποίηση - Δράσεις

Για την επιστημονική και παιδαγωγική επιμόρφωση των συμμετεχόντων εκπαιδευτικών υλοποιήθηκε κύκλος επιμορφωτικών σεμιναρίων και ημερίδων, με έμφαση στη βιωματική μάθηση (εργασία στον κήπο) καθώς και επισκέψεων σε χώρους που έχουν σχέση με την ανάπτυξη των σχολικών κήπων. Επίσης δημιουργήθηκαν ιστότοποι με πληροφοριακό υλικό, εργασίες σχολείων, δράσεις φορέων, άρθρα σχετικά με τους σχολικούς κήπους κλπ για την καλύτερη και πληρέστερη ανάπτυξη και υλοποίηση του περιβαλλοντικού προγράμματος.

Σχέδιο δράσης και ανάπτυξης των δικτύων:

Σχολική χρονιά 2012-2013	Σχολική χρονιά 2013-2014	Σχολική χρονιά 2014-2015
<ul style="list-style-type: none"> • Ιδρυτική συνάντηση – Ημερίδα (19/12/2012) με τη συμμετοχή 80 εκπαιδευτικών. Στη συγκεκριμένη ημερίδα μοιράστηκαν 250 δενδρύλλια από τη Διεύθυνση Αναδασώσεων στα σχολεία του δικτύου. • Συνάντηση μελών των δικτύων (Α/θμια, Β/θμια Γ' Αθήνας και Α/θμια Δυτ. Αττικής) με τα μέλη της ΠΕΕΚΠΕ Πελοποννήσου που υλοποιούν πρόγραμμα «Σχολικοί Κήποι» (27/01/2013) • Επιμορφωτικό βιωματικό σεμινάριο στην Καλαμάτα “Η συνάντηση των ανοιξιάτικων κήπων στους δρόμους της αειφορίας” (19/5/2013) με την συμμετοχή 40 εκπαιδευτικών. 	<ul style="list-style-type: none"> • Ημερίδα- Συνάντηση των Τοπικών Δικτύων περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης των Δ/σεων Α/θμιας και Β/θμιας Γ' Αθήνας (25/11/13) με τη συμμετοχή 75 εκπαιδευτικών. • Ημερίδα Σχολικός κήπος – Αειφόρος κήπος: προτάσεις για διαχείριση σε συνεργασία με τις Δ/σεις Α/θμιας και Β/θμιας Δ' Αθήνας (26/02/14) στο 5^ο Γ/σιο Ν. Σμύρνης με τη συμμετοχή 35 εκπαιδευτικών. • Συνδιοργάνωση με το ΚΠΕ Δραπετσώνας τριήμερου σεμιναρίου με θέμα: «Ενεργοί καλλιεργητές στον σχολικό κήπο» (13-15/12/13) • Δήμερο σεμινάριο για τα τοπικά δίκτυα και το σχολικό κήπο συνεργασία Α/θμια Β/θμια Γ' Αθήνας και Α/θμια Δυτ. Αττικής (4&5/04/2014) με τη συμμετοχή 45 εκπαιδευτικών. 	<ul style="list-style-type: none"> • Βιωματική ημερίδα - συνεργασία Α/θμια Β/θμια Γ' Αθήνας και Α/θμια Δυτ. Αττικής (1/11/14) με τη συμμετοχή 48 εκπαιδευτικών.

Επίσης, στο πλαίσιο της συνεργασίας των τεσσάρων τοπικών δικτύων με θεματικό άξονα τους σχολικούς κήπους (Α/θμια Γ' Αθήνας «Ο σχολικός κήπος των

χρωμάτων και των αρωμάτων» Β/θμια Γ΄ Αθήνας «**Σχολικοί Λαχανόκηποι: καλλιεργώ μέρος της τροφής μου**», Α/θμια Δυτ. Αττικής «**Ο κήπος της Αειφορίας**» και η ΠΕΕΚΠΕ Πελοποννήσου «**Σχολικοί κήποι**») υλοποιήθηκαν «αδελφοποιήσεις» σχολείων, μια καινοτομία στο χώρο της εκπαίδευσης όπου μαθητικές ομάδες από μια πόλη επικοινωνούσαν με γράμματα, δώρα, κάρτες, skype κλπ με μαθητικές ομάδες άλλης πόλης.

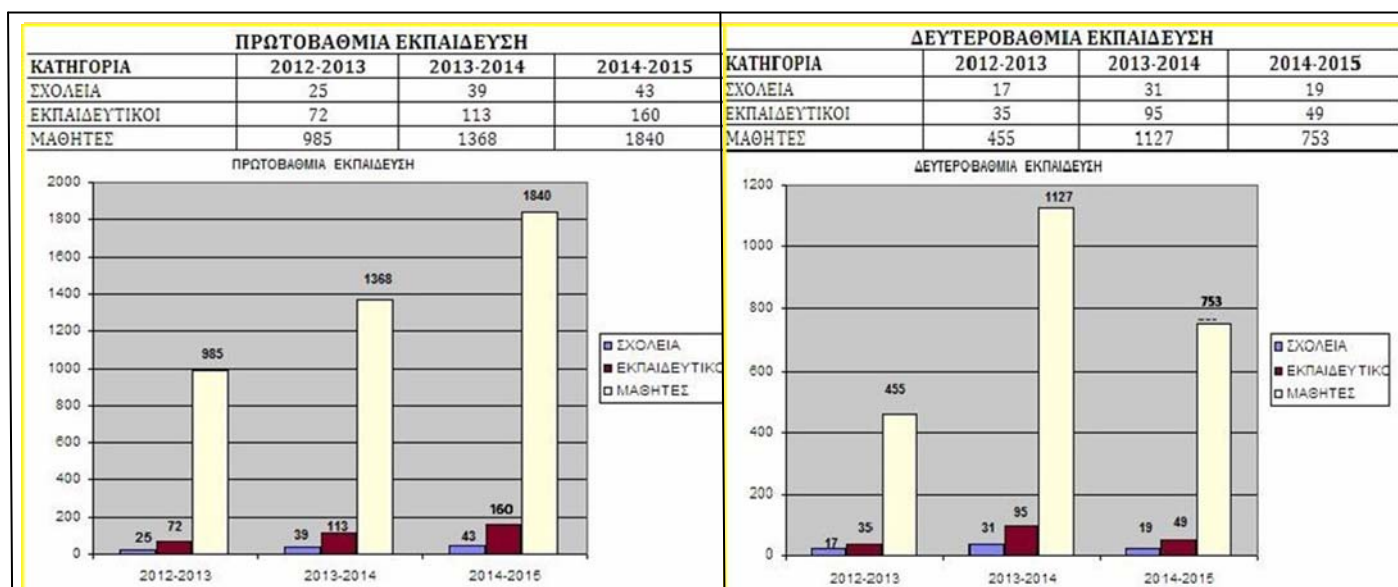
Ενδεικτικά αναφέρουμε:

Στην ίδρυση του ΤΔΠΕ της Α/θμιας Γ΄ Αθήνας “**Ο σχολικός κήπος των χρωμάτων και των αρωμάτων**”, ορίστηκε ένα σχολείο από κάθε περιοχή της Δ/σης Π.Ε. Γ΄ Αθήνας, ως «συντονιστής» των σχολείων που εκδήλωσαν ενδιαφέρον να συμμετέχουν στο δίκτυο του ΤΔΠΕ.

Το σχολείο – «συντονιστής» (ένα σε κάθε Δήμο της Διεύθυνσης) σε συνεργασία με την Υπεύθυνη Περιβαλλοντικής Π.Ε. Γ΄ Αθήνας συντονίζει συνεργασίες και δράσεις μεταξύ των σχολείων της κάθε περιοχής. Κάθε χρονιά αναλαμβάνει το συντονισμό διαφορετικό σχολείο ώστε να αναλαμβάνουν πρωτοβουλίες περισσότερα σχολεία. Με αυτό τον τρόπο διευρύνονται οι δράσεις ανά Δήμο και ενισχύεται η συνεργασία μεταξύ των σχολείων της ίδιας περιοχής.

Συμμετοχή σχολείων

Διάγραμμα 2

Διαπιστώσεις

Κατά την πρώτη χρονιά λειτουργίας των Δικτύων, οι μαθητές ασχολήθηκαν πρακτικά με την καλλιέργεια λαχανικών και αρωματικών φυτών στο χώρο του σχολείου και με την συγκομιδή τους. Δημιούργησαν σπορεία και σπορόφυτα στην τάξη και κατόπιν τα καλλιέργησαν στον κήπο.

Σε θεωρητικό επίπεδο, γινόταν έρευνα και βιβλιογραφικές εργασίες πάνω σε σχετικά θέματα: σπόροι, τρόποι καλλιέργειας, συγκομιδής, ασθένειες, κομποστοποίηση κλπ. Οι μαθητές απέκτησαν γνώσεις σχετικά με τα λαχανικά, τα βότανα και τη χρησιμότητά τους και συνειδητοποίησαν ότι η ποιότητα της τροφής που καταναλώνουν είναι πολλές φορές αποτέλεσμα εντατικής καλλιέργειας. Συνεργάστηκαν με τους Γεωπόνους των Δήμων, το τμήμα Πρασίνου των Δήμων, πραγματοποίησαν επισκέψεις σε Κέντρα Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης και σε χώρους όπου μπορούσαν να έχουν ενημέρωση σχετικά με το πρόγραμμα όπως: Διομήδειος Κήπος Χαϊδαρίου, βιολογικός λαχανόκηπος του Κέντρου περιβαλλοντικής Ευαισθητοποίησης Αντώνη Τρίτση κλπ.

Στην αποτίμηση της δεύτερης χρονιάς εκτός από τις διαπιστώσεις του πρώτου έτους λειτουργίας των ΤΘΔ, επισημαίνεται η συνεργασία των εκπαιδευτικών όχι μόνο σε επίπεδο σεμιναρίων και επιμορφωτικών συναντήσεων, αλλά και σε επίπεδο καθημερινής πρακτικής και επίλυσης προβλημάτων. Αξίζει να αναφερθεί χαρακτηριστικά το παράδειγμα του 2ου ΕΠΑΛ Ιλίου που διαθέτει τμήμα γεωπονίας και γεωργικά εργαλεία, το οποίο πρόσφερε σπορόφυτα και δάνεισε εργαλείο "φρέζα" στο 16ο Γ/σιο Περιστερίου και στο 10ο Δημοτικό Σχολείο Αγ. Αναργύρων. Επίσης, οι εκπαιδευτικοί που είναι μέλη στα τοπικά δίκτυα συμμετέχουν σε κλειστή ομάδα κοινωνικής δικτύωσης. Είναι ένας χώρος όπου ανταλλάσσονται ιδέες, καλές πρακτικές, δραστηριότητες, ενημερώσεις, άρθρα, σεμινάρια, δράσεις ή οτιδήποτε άλλο χρήσιμο για την υλοποίηση του προγράμματος. Δίνεται ακόμα η δυνατότητα στα μέλη να δημοσιοποιούν ελεύθερα και χωρίς περιορισμούς τις εργασίες και την πορεία δράσης του προγράμματος κι έτσι να παροτρύνουν και να δίνουν ιδέες ό ένας στον άλλον. Συντελεί επίσης και στην επιμόρφωση των εκπαιδευτικών, καθώς αυτοί ενημερώνονται από παράλληλες καλές πρακτικές που κατατίθενται από τους άλλους εκπαιδευτικούς.

Κατά τη διάρκεια των σεμιναρίων - Ημερίδων παρατηρήθηκε μια ολόπλευρη, αρμονική και ισόρροπη συνεργασία μεταξύ των εκπαιδευτικών της Α/θμιας και της Β/θμιας Εκπαίδευσης και αρκετές φορές συμπληρωματική στην ολοκλήρωση θεματικών εργασιών που στηριζόταν στις στάσεις κι απόψεις εκπαιδευτικών διαφορετικών βαθμίδων. Οι εκπαιδευτικοί στο σχολικό κήπο ακολούθησαν τις αρχές της εφαρμοσμένης παιδαγωγικής Freinet (1896 – 1966) δηλαδή έξοδο στην ύπαιθρο, αφήγηση - έκφραση των βιωμάτων, πλούσιο σχολικό περιβάλλον, καταγραφή του λόγου των παιδιών, έμφαση στη βιοματική έκφραση.

Οι μαθητές στο σχολικό κήπο έμαθαν:

- Να συμμετέχουν ατομικά και συλλογικά σε ένα κοινό πρόγραμμα.
- Να αντιλαμβάνονται την έννοια της ατομικής υπευθυνότητας.
- Να καλλιεργούν μαζί τον κοινό κήπο.
- Να γεύονται μαζί ένα προϊόν του κήπου
- Να μαζεύουν ένα μπουκέτο λουλούδια για να στολίσουν την τάξη τους.
- Να παρατηρούν και να χαίρονται μαζί τα φυτά που μεγαλώνουν

- **Καλλιέργησαν τις αξίες της αλληλεγγύης** (έκαναν προσφορά τα προϊόντα των κήπων, πρόσφεραν χρήματα από προϊόντα του κήπου που πούλησαν σε bazaar, σε Ιδρύματα. Κοινωνικά Παντοπωλεία κλπ)
- της **κατανομής εργασιών** και της **αλληλοβοήθειας** (στον Κήπο δούλεψαν ανάλογα με τις δυνάμεις τους)
- του **σεβασμού** στην τροφή τους και στην ποιότητά της
- της **υπευθυνότητας** και της **ανάληψης ευθύνης και δράσης** (οι εκπαιδευτικοί καταθέτουν ότι οι μαθητές ενδιαφέρονται και φροντίζουν να ποτίσουν , να σκάψουν , να ξεβοτανίσουν τον σχολικό τους κήπο, ακόμα και τις ημέρες που τα σχολεία είναι κλειστά).
- της δημιουργίας **ενεργών πολιτών** που θα εξετάσουν το ζήτημα της βιώσιμης ανάπτυξης διαφόρων περιοχών και την πιθανή συμμετοχή των πολιτών σε αυτή.

Αξιολόγηση - Συμπεράσματα

Η ετήσια αξιολόγηση των δικτύων γίνεται με ερωτηματολόγια που απαντούν εκπαιδευτικοί και μαθητές στην αρχή και στο τέλος κάθε σχολικής χρονιάς. Σαν εργαλείο χρησιμοποιούνται οι ηλεκτρονικές φόρμες (google forms).

Συνοψίζοντας τα αποτελέσματα της αξιολόγησης του δικτύου καταλήγουμε στα εξής συμπεράσματα:

- Η συνεργασία των δύο δικτύων βασίζεται σε μια ισότιμη συνεργατική σχέση η οποία συνεχίζεται με αμοιβαίες προσπάθειες.
- Η επικοινωνία με τους εκπαιδευτικούς είναι ικανοποιητική και καθόλου δαπανηρή χάρη στην ηλεκτρονική αλληλογραφία, στους ιστότοπους των δικτύων και στα συνεργατικά μέσα ανάρτησης και ανταλλαγής ιδεών στο διαδίκτυο.

Κατά την τριετή λειτουργία των ΤΘΔ επιτεύχθηκαν οι παρακάτω στόχοι:

- ✚ Απόκτηση γνώσεων
- ✚ Εκπαίδευση ενεργών πολιτών
- ✚ Περιβαλλοντική ευαισθητοποίηση
- ✚ Άνοιγμα του Σχολείου στην κοινωνία
- ✚ Πραγματοποίηση ενός ομαδικού έργου
- ✚ Χρήση εργαλείων (από τους πιο μικρούς μαθητές)

Προοπτικές

Η αποκτηθείσα γνώση και εμπειρία των μαθητών με τον κήπο θα ήταν αποσπασματική και ελλιπής εάν δεν υπήρχε προοπτική συνέχειας.

Έτσι, φέτος, που είναι η τρίτη και τελευταία χρονιά του δικτύου, τα Σχολεία έχουν βασικό στόχο τη δημιουργία σποροφυλακείων και την καθιέρωση μιας ημέρας ‘‘ανοιχτών κήπων’’ όπου οι μαθητές θα δείξουν στους συμμαθητές τους, στο Σύλλογο Διδασκόντων και τη Δ/ση του Σχολείου, στους Γονείς τους και στην τοπική κοινωνία **πώς** καλλιέργησαν τον κήπο τους, θα τους προσφέρουν τα προϊόντα από τα οποία είχαν μεγάλη παραγωγή , θα γίνουν αυτοί δάσκαλοι των επισκεπτών τους και θα πάρουν στο τέλος της σχολικής χρονιάς μαζί τους τη γνώση και την επιθυμία για καλλιέργεια που θα τους συνοδεύει για όλη τους την ζωή.

Τέλος στόχος των Υπευθύνων Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης είναι η δημιουργία ενός συνεργατικού ηλεκτρονικού τόμου στον οποίο θα περιλαμβάνονται:

α) Όλες οι εισηγήσεις από τις ημερίδες και τα σεμινάρια που έγιναν στο πλαίσιο της λειτουργίας των δικτύων

β) Οι δραστηριότητες που δημιουργήθηκαν ως υποστηρικτικό υλικό από τις Υπεύθυνες Π.Ε.

γ) Το υλικό που παραδόθηκε από τα Σχολεία (φύλλα εργασίας κλπ)

Επίλογος

Από την ίδρυσή τους τα Τοπικά Θεματικά Δίκτυα Α/θμιας και Β/θμιας Εκπαίδευσης Γ' Αθήνας, πραγματοποιούν σχεδόν αποκλειστικά κοινές δράσεις (ημερίδες, σεμινάρια, εκπαιδευτικές επισκέψεις) με αποτέλεσμα να καλλιεργηθεί η κουλτούρα της συνεργασίας των δύο Δ/σεων και στις υπόλοιπες εκτός δικτύου επιμορφωτικές συναντήσεις. Στα σεμινάρια και τις βιωματικές ημερίδες, οι εκπαιδευτικοί δουλεύουν σε κοινές, μεικτές ομάδες και τα αποτελέσματα είναι πραγματικά εντυπωσιακά. Οι δεξιότητες αλληλοσυμπληρώνονται και αναδεικνύονται εργασίες υψηλής δημιουργικότητας.

Αξιοσημείωτο είναι ότι στην αξιολόγηση στο τέλος της χρονιάς οι εκπαιδευτικοί και των δύο βαθμίδων επεσήμαναν και επιβράβευσαν τη συνεργασία Α/θμιας και Β/θμιας και εξέφρασαν την επιθυμία για περισσότερα κοινά σεμινάρια. Κατά αυτόν τον τρόπο καλλιεργήθηκε η Περιβαλλοντική Εκπαίδευση από το Νηπιαγωγείο στο Λύκειο και το "σπάσιμο" των στερεότυπων που θέλουν τις βαθμίδες της εκπ/σης απομονωμένες και αποξενωμένες τη μια από την άλλη.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

ΓΕΩΡΓΟΠΟΥΛΟΣ Α.- ΤΣΑΛΙΚΗ Ε. (2003): «Περιβαλλοντική Εκπαίδευση» εκδ. Gutenberg

ΚΠΕ ΚΙΛΚΙΣ: (2008) «Κάθε Σχολείο...ένας Κήπος», Εκπαιδευτικό Υλικό .Π.Ο. του ΚΠΕ Κιλκίς.

ΜΑΜΑΚΗΣ Γ. Αρ. 140 (2005) «Οικολογικές, παιδαγωγικές και πολιτικές προεκτάσεις της πρόσληψης του φυσικού περιβάλλοντος από το σχολείο».

Σύγχρονη Εκπαίδευση: Τρίμηνη Επιθεώρηση Εκπαιδευτικών Θεμάτων.

ΠΑΤΣΙΑΟΥΡΑΣ, Α. (2008) «Ο σχολικός Κήπος. Ενίσχυση της Βιωματικής και Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης». Αθήνα :ΥΠ.Ε.Π.Θ.

ΣΜΠΑΡΟΥΝΗΣ Θ (2007), «Η συμβολή των Εθνικών Θεματικών Δικτύων Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης που συντονίζονται από ΚΠΕ στην προαγωγή της Εκπαίδευσης για την Αειφορία», 3^ο Πανελλήνιο Συνέδριο ΠΕΕΚΠΕ.

ΤΑΜΟΥΤΣΕΛΗ Κ.(2003) «Προγράμματα Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης», Θεσσαλονίκη

ΤΑΜΟΥΤΣΕΛΗ Κ. (2000) «Υπαίθριος σχολικός χώρος : εργαλείο αγωγής και εκπαίδευσης». Θεσσαλονίκη

ΦΛΟΓΑΙΤΗ Ε.(1993) «Περιβαλλοντική Εκπαίδευση». Αθήνα: Ελληνικές Πανεπιστημιακές Εκδόσεις

ΦΡΑΓΚΟΥ (2005) Τοπικό δίκτυο περιβαλλοντικής εκπαίδευσης " Το ταξίδι του νερού στον τόπο μας". 1ο ΣΠΠΕ Ισθμός Κορίνθου. 23-25 Σεπτεμβρίου 2005.

ΥΠΕΠΘ (2003). Εγκύκλιος Γ7/100496/18-9-2003, Εθνικά Θεματικά Δίκτυα Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης.

ΥΠΕΠΘ (2005). Υ.Α. Γ7/66272/4-7-2005, Θεματικά Δίκτυα Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης.

FREINET C.(1927), Œuvres pédagogiques, Seuil, Paris 1994

WWF (1999). «Πρασινίζοντας τις αυλές των σχολείων»

ΙΣΤΟΤΟΠΟΙ:

UNESCO (2005) www.unesco.org/education/desd.

ΣΧΟΛΙΚΟΙ ΛΑΧΑΝΟΚΗΠΟΙ: ΟΙ ΚΗΠΟΙ ΤΩΝ ΣΧΟΛΕΙΩΝ της Β/μιας Εκπαίδευσης Γ' Αθήνας <http://sxolikoilaxanokipoi.blogspot.gr/>

ΤΟΠΙΚΟ ΘΕΜΑΤΙΚΟ ΔΙΚΤΥΟ: Ο ΣΧΟΛΙΚΟΣ ...ΚΗΠΟΣ ΤΩΝ ΧΡΩΜΑΤΩΝ ΚΑΙ ΤΩΝ ΑΡΩΜΑΤΩΝ της Α/θμιας Εκπαίδευσης Γ' Αθήνας

<http://perivallontikagathinas.blogspot.gr/>

VICTORY GARDEN: Ορισμός από την ηλεκτρονική εγκυκλοπαίδεια http://en.wikipedia.org/wiki/Victory_garden Wikipedia Ημερομηνία τελευταίας πρόσβασης 17/01/2015

ΣΕΚΛΙΖΙΩΤΗΣ Σ. –Γεωπόνος (PhD) (ΑΠΘ) – Αρχιτέκτονας Τοπίου. «Τι είναι η Αστική Γεωργία και πως αναπτύχθηκε»

http://worldagronomists.blogspot.gr/2013/06/blog-post_5.html

Ημερομηνία

τελευταίας πρόσβασης 19/01/2014

Διάγραμμα 1: Περιγράφεται η διάρθρωση και η ανάπτυξη των τοπικών δικτύων

Διάγραμμα 2: Αναλυτικά στοιχεία της τριετούς λειτουργίας των τοπικών δικτύων.

Αριθμός σχολείων, αριθμός εκπαιδευτικών και αριθμός μαθητών που συμμετέχουν.